

психічні процеси, як увага і пам'ять.

Звуковий (фонематичний) аналіз – це розкладання слова на складові його фонemi. Функція фонематичного аналізу не тільки складна, але і багатопланова. В. Орфінська виділяє наступні форми оперування фонемами: впізнавання звуку на тлі слова; виділення першого і останнього звуків у слові; визначення послідовності, кількості звуків, їх місця в слові по відношенню до інших звуків.

Формування звукового аналізу пов'язане не тільки зі станом гностико-практичних функцій, але і еволюцією вищих форм пізнавальної діяльності, на що вказує Д. Ельконін. Він зазначає, що фонематичний (звуковий) аналіз являється процесом, який являє собою передумову інтелекту і страждає навіть при легких резидуально-органічних ураженнях центральної нервової системи.

В. Орфінська не виділяє в якості опції фонематичної системи процес фонематичного синтезу. Однак ми вважаємо за необхідне розглядати цей процес як функцію фонематичної системи, тісно пов'язану зі звуковим аналізом.

Фонематичний синтез – це розумова дія синтезу звукової структури слова, злиття звуків в слово. Як уважає Т. Єгоров, процес фонематичного синтезу не тільки не поступається за складністю фонематичному аналізу, але і є значно складнішим.

Крім зазначених вище процесів, у розвитку фонетичного уявлення велику роль відіграють увага і пам'ять [5]. Слухове сприйняття може бути активним і цілеспрямованим лише за умови достатньої сформованості стійкої та концентрованої уваги. Довільна пам'ять є показником керованості психічними процесами і необхідна в навчальній діяльності та обумовлює появу можливостей саморегуляції. Такі процеси, як сприймання, пам'ять, мислення, довільна увага, формуються за участю мовлення і опосередковані нею.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, мовленнєвий розвиток дитини відбувається в процесі пізнання нею навколишнього ного світу, за рахунок включення якомога більшої кількості аналізаторів. Таким чином, добре сформований фонематичний і

фонетичний слух, фонематичні сприймання, наявність елементарних навичок звукового аналізу, правильна вимова всіх звуків рідної мови є необхідними складовими звукової культури мовлення і умовами для навчання дошкільника грамоті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарко Л. В. *Звуковой строй современного русского языка.* / Л. В. Бондарко – М. : Просвещение, 1977 – 176 с.
2. Гвоздев А. Н. *Усвоение детьми звуковой стороны русского языка.* / А. Н. Гвоздев – М. : Акцидент, 1995 – 64 с.
3. Истомина З. М. *К вопросу о развитии произвольной памяти у детей дошкольного возраста* / З. М. Истомина // *Психология дошкольника: хрестоматия: для студентов средних педагогических заведений* / сост. Г. А. Урунтаева. – М. : Академия, 1997 – 82 с.
4. *Основы логопедической работы с детьми: Учебное пособие для логопедов, воспитателей детских садов, учителей начальных классов, студентов педагогических училищ* / под общ. ред. д.п.н., проф. Г. В. Чиркиной. – 2-е изд., испр. – М.: АРКТИ, 2003 – 240с.
5. Пиотровская Л. А. *Разграничение понятий фонематического и фонетического слуха* / Л. А. Пиотровская // *Речевая деятельность в норме и патологии.* – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 1999 – С. 44–49.
6. Черкасова Е. *Воспитание речевого слуха у детей с общим недоразвитием речи* / Е. Черкасова // *Дошкольное воспитание.* – 2006 – № 11 – С. 51–54.

УДК 376.1-056.264-053.4:81'34

А. А. Соловйова

Т. М. Підлісна

*студентки спеціальності
«Корекційна освіта (Логопедія)»*

В. М. Андросова

*науковий керівник, старший викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

ЛОГОПЕДИЧНЕ ФРОНТАЛЬНЕ ЗАНЯТТЯ В ДОШКІЛЛІ ДЛЯ ДІТЕЙ З ФФНМ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

У статті подається характеристика фонетико-фонематичного недорозвинення (ФФНМ), класифікації занять в дошкільлі,

наводяться рекомендації до змісту та планування занять для дітей з ФФНМ.

В статті дається характеристика фонетико-фонематического недоразвития (ФФНМ), класифікації занять в дошкільного, приводяться рекомендації к содержанию и планированию занятий для детей с ФФНМ.

The article deals with characteristic phonetic and phonemic hypoplasia (FFNM), classification studies in doshkilli, provides guidelines for the content and scheduling classes for children with FFNM.

Ключові слова: фонетико-фонематичне недорозвинення (ФФНМ), заняття, структура фронтального заняття, вимоги організації занять.

Ключевые слова: фонетико-фонематическое недоразвитие (ФФНМ), занятия, структура фронтального занятия, требования организации занятий.

Keywords: phonetic and phonemic hypoplasia (FFNM) classes frontal structure classes, the requirements of classes.

Постановка проблеми. Дитина перед вступом до школи повинна загалом опанувати усним мовленням. Підготовка до школи – одне з основних завдань дошкільного виховання, а правильно розвинене мовлення дитини є одним із головних показників готовності до школи. Саме своєчасний розвиток рідного усного мовлення в дошкільному віці має дуже важливе значення для особистості дитини.

Тому необхідно створювати умови для формування правильної вимови звуків та розвитку фонематичного слуху, сприймання, уявлення, які є основною складовою для навчання письма і читання в процесі шкільного навчання. Нажаль, у дошкільному віці у багатьох дітей спостерігаються різні вади вимови звуків.

За статистикою, наведеною у дослідженнях різних авторів Європи та СНД, порушення звуковимови спостерігається у 17-42% дітей дошкільного віку, причому існує стійка тенденція до збільшення їх кількості. Так, за даними професора М. Ханемана (Майнський університет) за останні роки ці показники зросли більше, ніж на 20% [6, с. 63].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд зарубіжних і вітчизняних вчених висвітлювали у науковій літературі питання про порушення вад вимови звуків у дітей дошкільного віку

та їх корекцію (К. Беккер, Л. Волкова, Б. Гріншпун, Г. Гутцман, І. Дьоміна, А. Куссмауль, Р. Левіна, Е. Мастюкова, О. Правдіна, М. Савченко, Л. Федорович, М. Фомічова, М. Хватцев, Г. Чиркіна, С. Шаховська та інші).

Автор психолого-педагогічної класифікації мовленнєвих порушень педагог, психолог, професор Р. Левіна виділила групу дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення (ФФНМ).

Фонетико-фонематичне недорозвинення – це порушення процесів формування вимовної системи рідної мови у дітей з різними мовленнєвими розладами унаслідок дефектів сприймання і вимови фонем [5, с. 105]. Порушення вимови звуків в мовленні дитини проявляються по різному – відсутність звука, пропуски, заміни, спотворена вимова, в окремих випадках дітям властива правильна вимова ізольованого звука, а в самостійному мовленні спостерігається порушена звуковимова.

Логопедична і медико-педагогічна допомога хворим з порушенням мовлення здійснюється спеціалістами, які працюють в системі міністерств освіти (МОН), охорони здоров'я (МОЗ) і соціального забезпечення. У системі освіти функціонують різні спеціалізовані логопедичні заклади – дитячі садки, логопедичні групи при масових дитячих садках, школи-інтернати для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Крім того організовані логопедичні кабінети в дитячих садках для розумово відсталих дітей, допоміжних школах, санаторних школах-інтернатах для дітей з психоневрологічними захворюваннями, школах для дітей з затримкою психічного розвитку, школах-інтернатах для дітей з наслідками поліомієліту і церебральними паралічами, школах для дітей з порушеннями слуху і зору та ін. [2, с. 199-200].

МОН та МОЗ прийняли наказ «Про порядок комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу» (від 27.03.2006 №240\165) з метою встановлення єдиних умов щодо комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу. Згідно цього закону спеціальні дошкільні навчальні заклади (групи) комплек-

туються для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку: з порушеннями слуху, зору, мовлення, розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, порушеннями опорно-рухового апарату. До дошкільних навчальних закладів (груп) для дітей з порушеннями мовлення зараховуються діти, які мають тяжкі мовленнєві розлади, ринолалію, заїкуватість, фонетико-фонематичне недорозвинення при збереженому слухові та інтелекті [1, с. 60-62].

Основною формою навчання дітей дошкільного віку є заняття, які проводяться за різними розділами навчальної програми дитячого навчального закладу – мовленнєве спілкування, у світі музики, фізичне виховання, цікава математика, образотворча діяльність, тощо.

За визначенням академіка А. Богуш, «заняття – це спеціально організована діяльність вихователя і дітей, що відбувається в установленому порядку та в певному режимі і залежить від кількості тих, кого навчають (індивідуальна, групова, колективна, фронтальна), часу (коли навчають), місця й порядку його здійснення» [3, с. 299; 302].

В науково-методичній літературі представлено ряд класифікацій занять в дошкільному навчальному закладі за різними характеристиками. Наприклад, доктор педагогічних наук Н. Гавриш пропонує класифікувати сучасне заняття за наступними критеріями:

- з позиції сформованості змісту (предметні, міжпредметні, тематичні);
- за дидактичними цілями (формування нових знань, закріплення раніше засвоєних знань, контрольної оцінки);
- за способом організації (фронтальні, групові, індивідуально-групові, індивідуальні);
- за специфікою поєднання методів, прийомів, засобів навчання (комбіновані, сюжетно-ігрові, домінуючі).

Мета статті – охарактеризувати логопедичне фронтальне заняття в дошкільному навчальному закладі для дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням як форму організації логопедичної допомоги.

Виклад основного матеріалу. Дошкільний вік є сензитивним в розвитку

дитини. Це період надзвичайної мовленнєвої активності – формуються всі компоненти мови (фонетика, граматики, лексика, зв'язне мовлення), поповнюється як активний так і пасивний словник. Робота, яка проводиться з дітьми, що мають ФФНМ має бути спрямована на усунення симптоматики вад вимови звуків шляхом корекційного логопедичного впливу.

Основною формою корекційно-виховної роботи є логопедичне заняття, яке сприяє цілісному розвитку всіх компонентів мовленнєвої системи [7, с. 43].

Наводимо один із прикладів класифікацій логопедичного заняття для дітей дошкільного віку з ФФНМ:

1. За способом організації:

- *фронтальні* – заняття проводять з усією групою дітей; тривалість таких занять складає для дітей молодшого дошкільного віку – 10-15 хв., середнього – 15-20 хв. та для дітей старшого дошкільного віку – 20-25 хв..
- *підгрупові* – з частиною групи дітей (3-4 особи); тривалість занять для дітей молодшого дошкільного віку – 10-15 хв., середнього дошкільного віку сягає 15-20 хв., для дітей старшого дошкільного віку – 20-25хв.
- *індивідуальні* – логопед займається з однією дитиною на протязі 10-15 хвилин.

2. За дидактичною метою:

- *заняття з оволодіння новими знаннями*: діти засвоюють мовленнєві явища та процеси, які зумовлюють формування нових понять;
- *заняття з удосконалення та формування практичних умінь та навичок* – передбачає використання вправ на довготривале та багаторазове повторення;
- *заняття з узагальнення знань, умінь, навичок*: актуалізація, систематизація та відтворення набутих знань;
- *заняття з метою повторення*;
- *комбіноване заняття* – найбільш поширене, одночасне вирішення декількох завдань [8].

3. За змістом :

- *заняття з формування фонетико-фонематичної системи мовлення та навичок грамоти*;

- заняття з формування лексико-граматичних категорій і розвитку зв'язного мовлення.

4. За етапами логопедичної роботи виділяють (Гріншпун, Л. Волкова, Л. Федорович):

- заняття на підготовчому етапі;
- заняття з формування первинних вимовних умінь і навичок звуку;
- заняття з формування первинних комунікативних умінь і навичок [4, с. 13].

Організуючи логопедичні заняття з дітьми дошкільного віку з ФФНМ, необхідно враховувати наступні вимоги:

- на заняття обирати той звук, який правильно вимовляється всіма дітьми групи;
- ізольовану вимову цього звуку проводити в різній тональності і гучності (тихо-голосно, високо-низько), емоційності (грубо, весело, лагідно);
- вимовляти різні слова з цим звуком, уникаючи вживання опозиційних або інших дефектних звуків;
- забезпечити розвиток фонематичного слуху та підготовку до звукового аналізу;
- для закріплення правильної вимови звука підбирати вправи на доступному лексичному матеріалі;
- заняття проводити поетапно;
- планувати завдання за принципом від простого до складного;
- виховувати у дітей контроль за своїм мовленням;
- використовувати новітні досягнення науки і практики з логопедії та логопедичної роботи;
- включати вправи на розвиток психічних процесів (мислення, уваги, пам'яті);
- здійснювати зв'язок з життям та особистісним досвідом дитини;
- дотримуватися санітарно-гігієнічних норм до організації та проведення діяльності дітей [5].

Для проведення логопедичного заняття має бути наявним план-конспект або розгорнутий конспект заняття. План-конспект характеризується конкретністю та чіткістю, він допомагає тримати загальну логічну лінію. У розгорнутому конспекті представлено детальне прописування усіх слів, які логопед має

сказати дітям та передбачуваних відповіді дітей. Пропонується наступна структура плану фронтального логопедичного заняття з дітьми, що мають ФФНМ:

Тема заняття – звук, який опановується на занятті.

Мета – корекційна (уточнення артикуляції даного звуку; виділення його на слух; закріплення правильної його вимови в словах різної складності); навчальна та виховна.

Хід заняття

I. Вступна частина.

Вона спрямована на введення в тему заняття, створення позитивного налаштування, пробудження інтересу дітей до пізнання нових звуків, логокорекцію, розвиток психофізичних функцій. На цьому етапі відбувається плавний перехід до теми заняття з використанням іграшок, площинних фігурок, наочності, зображення персонажів, віршів, загадок, тощо.

II. Основна частина.

Дана частина заняття передбачає обов'язкове включення таких видів роботи:

- *артикуляційна гімнастика* (для розвитку рухливості органів мовленнєвого апарату, відпрацювання правильних, повноцінних рухів органів артикуляції, які необхідні для правильної вимови звуку);
- *вправи для розвитку мовленнєвого дихання* (вироблення цілеспрямованого струменя повітря, необхідного для вимови звуку, сили видиху, тощо);
- *вправи для розвитку голосу* (покращення тембру голосу, створення інтонаційного забарвлення мовлення, тощо);
- *вправи для розвитку фонематичного слуху* (вироблення акустичних диференціювань, удосконалення фонематичних уявлень та підготовка до подальшої роботи над звуковим аналізом слова);
- *вправи для розвитку дрібної моторики* (стимулюють мовленнєвий розвиток дитини, сприяють покращенню артикуляційної моторики, підготовці кисті руки до письма, є могутнім засобом для підвищення працездатності кори головного мозку);
- *фізкультхвилинка*.

Під час роботи над звуком необхідно дотримуватись наступної послідовності:

1) Характеристика звука за артикуляційними та акустичними ознаками, яка включає в себе:

- уточнення артикуляції (положення губ, язика і зубів при вимові досліджуваного звука);
- показ профіля артикуляції звука на малюнку;
- уточнення акустичних ознак звука - глухий чи дзвінкий, голосний чи приголосний;
- образне порівняння звуку (звук р – гарчання тигра, звук ш – шелест листя);
- визначення місця звука у звукобуквенному слові (позначення кольорним символом).

2) Вимова досліджуваного звука у складах, словах, словосполученнях, реченнях, зв'язному мовленні.

3) Навчання елементам грамоти.

Заклучна частина.

Проводиться підведення підсумків роботи (що вчили, чим займались), надається диференційована оцінка роботи кожної дитини, пропонується домашнє завдання.

Висновки. Отже, основною формою надання логопедичної допомоги дітям дошкільного віку з ФФНМ є фронтальні та індивідуальні логопедичні заняття. Зміст, структура, кількість, термін проведення занять залежить від віку дітей та етапу логопедичної роботи з ними. Методика логопедичної роботи при ФФНМ передбачає формуванню фонематичних процесів (фонематичного сприймання, фонематичного аналізу та синтезу, фонематичних уявлень) і відтворення звуків.

Для проведення заняття має бути наявний конспект, в якому прописується триєдина мета (корекційна, навчальна та виховна), згідно якої логопед підбирає відповідні вправи, ігри, вправи для вирішення поставлених завдань.

На даний час існує тенденція до удосконалення логопедичних занять з використанням інноваційних та інтерактивних технологій. Це допомагає підвищувати ефективність їх проведення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросова В. М. Логопедична практика в дошкільному навчальному закладі. Навчально-методичний посібник для студентів напрямку підготовки «Корекційна освіта. Логопедія» вищих педагогічних навчальних закладів / Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – 264 с.
2. Андросова В. М. Правове забезпечення логокорекційного процесу в Україні : навчальний посібник для студентів напрямку підготовки «Корекційна освіта. Логопедія» вищих педагогічних навчальних закладів / В. М. Андросова. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. – 242 с.
3. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підруч. / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – К. : Слово, 2006. – 304 с. - Бібліогр.: 360 с.
4. Дорошенко С. О., Кацька І. В., Федорович Л. О. Конспекти логопедичних занять із навчання правильної вимови звуків [л],[л'] дітей дошкільного віку. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2008. – 152 с., – Бібліогр.: с.147.
5. Жук Т. В., Н. А. Соколенко // Хрестоматія з логопедії : Навчальний посібник. – Київ : КНТ, 2006. – 150 с.
6. Рібцун Ю. В. Дошкільні логопедичні пункти: актуальні проблеми сьогодення / Ю. В. Рібцун // Проблеми та перспективи формування інноваційної системи освіти в ХХ столітті : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 3–4 лют. 2012 р., м. Львів. – Львів : Львівська педагогічна спільнота, 2012. – 120 с.
7. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс/ Ю. В. Рібцун. – К.: Освіта в Україні, 2011. – 292с.
8. Фомичева М. Ф. Основы логопедии с практикумом по звукопроизношению : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / М. Ф. Фомичева, Т. В. Волосовец, Е. Н. Кутепова и др. ; под ред. Т. В. Волосовец. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 217 с.